

бізнесу в умовах глобалізації / М.І. Небава, І.М. Небава // Механізм регулювання економіки. – 2008 – № 3. – Т. 1. – С. 186. 9. Ткаченко Л.Г. Соціальна відповідальність підприємця у вимірах масової свідомості / Л. Г. Ткаченко // Культурологічний вісник нижньої Наддніпрянщини. – 2007. – Вип. 18. – С. 178. 10. *Matten D., Crane A., Chapple W. Behind the Mask: Revealing the True Face of Corporate Citizenship / D. Matten, A. Crane, W. Chapple // Journal of Business Ethics . – Vol. 45, Issue 1-2, pp. 109-120.*

УДК 32: 316. 346. 2

О. Б. ЯРОШ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГЕНДЕРНОЇ ЧУТЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Аналізуються причини та особливості гендерної чутливості політичних партій. У розвитку політичних партій намітилась тенденція до підвищення їх гендерної чутливості. Жінки - найбільша соціальна група, що має специфічні потреби, які можуть бути реалізовані у політичній сфері. Основні складові гендерної чутливості політичних партій: кадрова (гендерний баланс членів політичних партій); ціннісна (гендерний вимір партійних програм); інституційна (секції, групи, політичні громадські об'єднання). Причини зростання гендерного чинника у політичних партіях: чисельність як основа конкурентної боротьби, демократичне управління, ідеологічна основа партій, фінансова незалежність партійних структур, політична культура громадян.

Ключові слова: гендерна чутливість, партійна програма, політична ідеологія, політичні партії, соціальна база.

Ярош О.Б. Тенденции развития гендерной чувствительности политических партий в современном мире

Анализируются причины и особенности гендерной чувствительности политических партий. В развитии политических партий наметилась тенденция к повышению их гендерной чувствительности. Женщины - крупнейшая социальная группа, имеющая свои специфические потребности. Основные составляющие гендерной чувствительности политических партий: кадровая (гендерный баланс членов политических партий) ценностная (гендерное измерение партийных программ) институциональная (секции, группы, политические общественные объединения). Причины роста гендерного фактора в политических партиях: численность как основа конкурентной борьбы, демократическое управление, идеологическая основа партий, финансовая независимость партийных структур, политическая культура граждан. Ключевые слова: гендерная чувствительность, партийная программа, политическая идеология, политические партии, социальная база.

Yarosh Oksana. Trends in gender sensitization of political parties in the modern world

This article analyzes the causes and characteristics of gender sensitization of political parties. In the development of political parties has tended to increase their gender sensitivity. Women are the largest social group with specific needs. The main components of gender sensitization of political parties: human resources (gender balance members of political parties) values (gender dimension of party programs), institutional (sections, groups, political associations). The reasons for the gender factor in the growth of political parties: the number as a

© ЯРОШ Оксана Богданівна – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри політології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

basis for competition, democratic governance, the ideological basis of party, financial independence party structures, political culture of citizens.

Key words: *gender sensitivity, party platforms, political ideology, political parties, social base.*

Політична партія має особливий соціальний статус, специфіка якої полягає в тому, що саме цей політичний інститут здійснює зв'язок між громадянським суспільством і державою, представляючи інтереси громадян у політичній системі суспільства. Політична партія опирається у своїй діяльності на певний прошарок суспільства, інтереси якого й представляє. Жінки як велика соціальна група зі своїми специфічними політичними інтересами не завжди є базою для програмних засад партійних структур. Однак у розвитку політичних партій намітилась тенденція до підвищення їх гендерної чутливості, тобто врахування у партійній діяльності потреб та інтересів жінок та чоловіків як окремих суспільних груп. Ми могли спостерігати цю тенденцію у виборчій президентській кампанії кандидата від Демократичної партії США Барака Обами у 2012 р., що проходила орієнтованою на жіноче населення й це призвело до успіху. Його кандидатуру підтримала також молодь і афроамериканці, однак для кожного сегменту електорату була своя передвиборча тактика. Наразі Республіканська партія США проходить розробку власної стратегії комунікації із жіночим електоратом, розуміючи власні прогалини за підсумками виборів у цьому напрямі програмної діяльності. У Республіканській партії функціонує Жіноча демократична мережа (WDN), що свідчить про те, що жіноча проблематика важлива й для республіканців, однак потребує підсилення. Більшість партій світу із демократичними програмними засадами не оминають гендерну тематику.

Партії, з поміж інших політичних інститутів, більш відкриті до реагування на суспільний тиск на них з метою збільшення представництва жінок. Збільшення жіночого представництва в політичних партіях зумовлено такими чинниками, як кількість політичних партій, можливості появи й розвитку нових партій та ступінь впливу ідеологічної складової партій. Одним із важливих чинників гнучкості політичної партії до тематики гендерної рівності є їх централізація/децентралізація. Опитування жінок-парламентарів Угорщини продемонструвало, що жінкам необхідно мати кращу кваліфікацію, ніж чоловікам, аби долучитись до участі у політиці. Для того, щоб потрапити до потенційних кандидатів, від жінок вимагалось мати вищий рівень освіти, більші заслуги перед партією або надзвичайно високе місце у суспільстві¹. Жінки-члени парламентів наголошують, що їм важче забезпечити собі місце у виборчому списку, якщо він формується партійним керівництвом без відкритої внутрішньопартійної боротьби.

Свідченням залежності кількісного представництва і ідеологічних орієнтацій партій є кроснаціональне дослідження, проведеного Л. Кенворті та М. Маламі у 146 країнах, які показали, що партії лівого спрямування більш схильні до подолання гендерної асиметрії в партійній композиції парламенту². Тезу про взаємозалежність гендерного розвитку партій і їх ідеологій підтвердила Анн-Катрін Франк, Фонд Жана-Жореса, презентувавши досвід Франції на круглому столі «Формування паритетної коаліції в Україні», 23 жовтня 2010 р. в Києві. Вона зазначила, що у Франції всі партійні списки паритетні, але найкращою до паритетної цілі - соціалістична ідеологія. А от лібералізм шкодить, бо при ньому важче досягнути справедливості. Підтвердила її тезу і Мар'є Бійль, член Національної ради Лейбористської партії Нідерландів. Їхня партія висуває кандидатів у обидві палати парламенту паритетно і слідкують, щоб і жінки, і чоловіки представляли різні соціальні групи. Вони застосовують список «блискавка» (Zipperlist), ця нор-

ма закладена в статут партії. Важливо, щоб за кількістю не загубити якість, тому велику увагу приділяють наставництву, встановлення системи персонального шефства над перспективними чоловіками і жінками-активістами, дотримання прозорого відбору до кандидатів тощо.

Політичні партії Австрії самі резервують для жінок місця у списках. Так, з 1993 р. списки Партії зелених не менше, ніж 50 % формуються з жінок. Квоти в списках Австрійської народної партії – 33,3 % з 1995 р., Соціал-демократична партія Австрії – 40 % з 1985 р. Представництво парламентаріїв за даними на 2007 р. від політичних партій виглядало таким чином: Австрійська народна партія (ÖVP) – 24 % жінок, Соціал-демократична партія (SPÖ) – 37 %, Партія зелених (Die Grünen) – 57 %. Австрійська партія свободи (Austrian Freedom Partei) – 9,5 %, Альянс за майбутнє Австрії (BZÖ) – 14,3 %. Тенденція збільшення представництва жінок у парламенті Австрії очевидна³. І польський приклад дає можливість переконатися у наданні переваги кандидаткам у партіях «лівого» спрямування. Таким чином, гендерні питання залежать від ідеологічної платформи партії. Головна теза полягає в тому, що соціал-демократичні партії і екологічні партії більше просувають жінок, ніж партії «правого» спектру.

Ефективним у формуванні партійної гендерної політики є досвід скандинавських країн, тому розглянемо його детальніше. Шлях до гендерної рівності спочатку проклав у Скандинавських країнах жіночий рух, який у Норвегії, Швеції й Фінляндії багатий традиціями та реформами з інтегрування жінок у суспільство, які там були проведені раніше, ніж в інших країнах. Фінські жінки першими отримали активне та пасивне виборче право. У червні 1906 р. російський імператор Микола II підписав указ, за яким у Фінляндії створилася демократична парламентська система з правом голосу. До муніципальних виборів фінські жінки допускались з 1917 р. У результаті парламентських виборів 1907 р. депутатами стали 19 жінок (10 % всіх депутатів). Дев'ять з них представляли соціал-демократичну партію Фінляндії, 10 – партії середнього класу. Норвезькі жінки отримали право голосу в 1913 р. – четвертими в світі, слідом за Новою Зеландією, Австралією та Фінляндією. Шведські жінки були допущені до виборчих урн у 1919 р.⁴

Важливу роль у процесі політичної мобілізації жінок у Скандинавських країнах відіграли політичні партії, які перебували у центрі суспільно-політичного життя цих країн. Саме політичні партії під тиском своїх жінок-активісток включили сформульовані ними програмні вимоги в маніфести та зробили їх офіційною партійною політикою. Вони ж прийняли певні системи гарантій проведення в життя принципу гендерної рівності. У цих країнах, які мали структуровану партійно-політичну структуру й стійкі виборчі системи, не виникли окремі жіночі партії. Спробу створити жіночу партію зробили у Фінляндії, але оскільки протягом двох парламентських виборів не вдалось отримати жодного депутатського мандата, вона була розпущена. Детально розглядала цю проблему Н. Жидкова⁵. Партії серед інших інститутів краще реагують на тиск, що здійснюється на них із метою збільшення жіночого представництва, особливо, якщо висунення кандидатів здійснюється централізовано.

Отже, політична енергія щодо вирішення проблеми збільшення представництва жінок була спрямована в русло вже існуючих партій, а в організаційному плані вона прийняла форму жіночих партійних секцій. Наявність жіночих секцій стала невід'ємною складовою частиною політичної культури Скандинавських країн, причому особливого впливу вони досягли у Швеції та Фінляндії. Часто жіночі секції в тій чи іншій формі створювались у політичних партіях зразу ж після надання жінкам права виборчого голосу. Федерація жінок-працівниць Фінляндії виникла в 1900 р. ще до отримання фінськими жінками виборчого пра-

ва. В 1979 р. вона перетворилася в організацію Соціал-демократичні жінки Фінляндії. Їх чисельність склала 20 тисяч. У Швеції Національна федерація соціал-демократичних жінок була створена в 1920 р. Їхні відносини із керівництвом партії не завжди були спокійні, особливо під час висунення вимог щодо збільшення допомоги по догляду за дітьми, розвитку оборонної сфери без ядерної зброї, надання відпуски по догляду за дітьми батькові. Особливо великий вплив жіночої секції СДП був у 70-90-ті роки. Створення жіночих секцій не завжди отримувало розуміння й підтримку зі сторони партійних лідерів-чоловіків. У Фінляндії в Аграрній партії (пізніше перейменована у Партію центру) вдалося створити жіночу секцію лише після Другої Світової війни.

Соціал-демократичні партії з їх ідеалами рівності й соціальної справедливості довгий час перебували при владі в скандинавських країнах і відіграли велику роль у створенні держави загального добробуту, а значить створили соціально-економічні умови для успішного просування гендерної рівності. Саме ліві партії найбільш часто виступали із різноманітними позитивними ініціативами на користь жінок. Але центристські і праві теж не стояли осторонь від процесу поширення ідей гендерної рівності. Необхідність завойовувати голоси жінок змушувала їх конкурувати із соціал-демократичними та лівими партіями у створенні позитивного іміджу жінки-політики. Цим партіям вдалося створити дуже сильні жіночі секції. У Швеції партія центру мала у 80-х роках саму велику жіночу секцію (75 000 осіб). У Фінляндії жіноча секція партії центру претендувала в кінці 90-х на 90 тисяч членів. У Норвегії перша в історії країни жінка-лідер партії була вибрана в 1975 р. лібералами, а у 1981 р. жінка стала на чолі Соціал-демократичної партії.

До початку 70-х років політичні партії Скандинавських країн, як і інших країн Європи, залишалися «чоловічими» за складом. Жінки були слабо представлені серед їх керівників. Тому жіночі партійні секції вважалися тими центрами, де жінки могли самоідентифікуватися та сформулювати програму своїх вимог. Мета жіночих партійних секцій полягала ще й у тому, щоб завойовувати нових прихильників і членів з жіночого середовища для своїх партій. Жіночі партійні секції в соціал-демократичних партіях Швеції та Фінляндії відіграли велику роль у забезпеченні цим партіям електоральної підтримки жінок. В останні десятиліття ХХ ст. жіночі секції вийшли за межі лише електоральної ролі і прийняли активну участь у кампанії за рівні права жінок. Вони стали своєрідною школою політичного жіночого лідерства. Саме звідти починалася кар'єра багатьох сучасних членів парламенту, міністрів, членів державних органів влади.

Одним із найпоширеніших методів досягнення гендерного паритету є гендерне квотування. До цього засобу є неоднозначне ставлення світової спільноти загалом, і європейської зокрема. Ідея запровадження законодавчих квот гендерного представництва в багатьох країнах ЄС була сприйнята неоднозначно⁶. Низка країн відмовились від прямого закріплення квот у законодавстві, віддавши вирішення відповідного питання на розсуд самих партій. Останнім часом політична воля по запровадженню квотування наявна, однак прямої директиви нема. Такий підхід є чи не найбільш оптимальним для країн Європейського Союзу, адже самі партії з урахуванням статевого розподілу своїх членів, їх освітнього рівня та персональних якостей визначають для себе „правила гри”, самостійно вирішують, у якому порядку, у якій кількості і послідовності варто включати жінок до партійних списків. Майже в кожній країні ЄС функціонує принаймні одна партія, яка дотримується під час формування списків гендерного квотування. Політичні партії соціал-демократичного спрямування мають постійну практику застосування гендерних квот для своїх партійних списків.

У вітчизняному політикумі гендерного балансу можна досягнути лише через законодавчі норми. Добровільність у наших реаліях працює неефективно. Гендерні норми політичної присутності широко розповсюджені у скандинавському регіоні. У Швеції в 1979 р. жінки п'яти великих партій – соціал-демократичної, партії центру, комуністичної, ліберальної та консервативної – об'єдналися, щоб вимагати від керівництва збільшення політичного представництва. Їх ініціатива привела до результату. Усі партії визнали принцип, згідно з яким у внутріпартійних списках кандидатів на муніципальні, регіональні й національні рівні представництво кожної статі має бути не менше 40 % і не більше 60 %. Цей принцип виявився дієвим, хоча не носив обов'язкової норми. У 80-ті роки роль жінок у керівництві партій посилилась.

Що стосується гендерних квот в обов'язковій формі, то ставлення до цього механізму в різних країнах Скандинавії різне. Найбільше поширення вони отримали в Норвегії. Там квоти давно й успішно застосовуються політичними партіями як при внутрішньопартійних виборах і призначеннях, так і під час просування кандидатів до парламенту. Соціалістична ліва партія застосовує квотування із 70-х років, лейбористська – із середини 80-х. Партія центру та Християнсько-демократична прийняли квоти в 1993 р. І лише Консервативна партія Норвегії й Партія прогресу до останнього часу не використовували квоти в якій формі.

Ситуація у Швеції розвивалася за іншим сценарієм, ніж у Норвегії. Там принцип квотування у внутрішньопартійній політиці був прийнятий Партією зелених в 1983 р. У 1990 р. його також підтримала Ліва партія, яка об'єднала Комуністичну партію й Ліву партію комуністів. Соціал-демократична партія Швеції прийняла квотування в 1993 р. Ліберальна, Християнсько-демократична, Партія центру не підтримують квотування у своїй політиці.

Широке розповсюдження отримало так зване «м'яке квотування», що передбачає обов'язкову участь у конкурсі на одне місце представників двох статей. У Швеції «м'яке квотування» є обов'язковим у конкурсах на керівні посади не тільки в політичних, а й у бізнесових структурах. У Фінляндії квоти у внутрішньопартійній формі були підтримані в 90-ті роки трьома політичними партіями – Альянсом лівого крила, Лігою зелених в 1993 р. і Соціал-демократичною партією в 1996 р.

У проблемі функціонування політичних партій особливе місце займають так звані «жіночі партії». Такі об'єднання постають поступово як одна із форм задля участі в політичному процесі. Світовий досвід дає нам приклади двох підходів:

1) заснування й розвиток жіночих партій, які мають своєю метою захист прав та можливостей жінок у всіх сферах суспільства.

2) посилення впливу жінок (жіночі секції, квотування) у вже існуючих політичних структурах.

Проблеми гендерної рівності актуалізуються «жіночими» партіями, хоча ми наголошуємо на кращих перспективах тих партій, що мають гендерно паритетне представництво. Актуалізацією гендерної проблематики займається шведська партія «Феміністські ініціативи». Ця партія в Швеції не має значної підтримки, хоча займає свою постійну нішу у політичному просторі Швеції. Її представниця В. Сврд стверджує, що «жінка-менеджер отримує в Швеції на 15–20 % менше, ніж чоловік. Роботодавці не вважають за потрібне надавати представникам обох статей рівні можливості»⁷. Одним із методів боротьби обирають видовищні неординарні акції, часом зовсім жорсткі (наприклад, привселюдне спалення 100 тисяч крон). Вони вважають, що саме такі візуальні приклади найкраще впливають на свідомість чиновників. Основна їх вимога – створення фонду, який би фінан-

сував підвищення зарплат представникам «жіночих» професій: учителям, медсестрам, вихователям дошкільних закладів тощо.

Цікава ініціатива створення Партії жінок у Польщі у 2007 р. Ця структура лише розвивається. У преамбулі статуту Партії зазначено: «Ми, жінки Польщі, можемо змінити своє життя на краще. Прагнемо, щоб голос жінок був почутий при творенні і реалізації прав. Бажаємо гарантувати рівність можливостей у сфері виробничій, суспільній і політичній. Для цього творимо партію інтересів та потреб, а не ідеологічну. Віримо, що така партія, як наша пришвидшить інтеграцію Польщі до європейських стандартів»⁸. Під час виборів 21 жовтня 2007 р. Партія жінок отримала 0,29 % голосів виборців. Їх поствиборча активність була низька, зауважує польська дослідниця Є. Сава-Чайка. У виборах 2009 р. до Європейського парламенту партія не йшла самостійно, однак застосувала тактику делегування своїх членів у інші виборчі списки. У першому турі партія підтримувала Г. Наперальського (його результат 3 місце – 13, 6 % голосів, а, отже, він не вийшов у другий тур), аргументувавши вибір цього кандидата від Союзу лівиці демократичної як єдиного, що наділяє увагу проблемам дискримінації, нерівності можливостей, ролі жінок у житті суспільному і політичному. Здебільшого „жіночі” партії не є стільки суб’єктом у прийнятті політичних рішень, а скільки активізатором громадської думки.

Шведська дослідниця Г. Острем зауважує про більш ніж десятирічний досвід роботи майже гендерно рівноправного парламенту та наголошує на величезному значенні цього факту для дітей, яким зараз десять років. «Протягом всього їх життя на політичних посадах або в Кабінеті Міністрів жінки були представлені нарівні з чоловіками. У їх уявленні зовсім інакше розуміння, що є нормою. Коли я була маленька, майже всі політики були чоловіками. Це сформувало моє уявлення про те, що є нормою»⁹.

Таким чином, на основі вивчення світового досвіду виявлено основні складові гендерної чутливості політичних партій, що зумовлює стратегію їх розвитку: кадрова (гендерний баланс членів політичних партій); ціннісна (гендерний вимір партійних програм); інституційна (секції, групи, політичні громадські об’єднання).

Політичні партії – виразники інтересів соціальних груп і є порівняно із іншими політичними інститутами відкритіші до громадських звернень щодо збільшення представництва жінок. Одним із важливих чинників такої гнучкості є централізація/децентралізація, тобто внутрішня структура партій. Чим вони демократичніші, тим краще дослуховуються до вимог громадян, а отже, вважають гендерну складову необхідним елементом своєї діяльності. Відзначаємо кореляцію між гендерними питаннями та ідеологічною платформою партії. Світова практика свідчить, що партії лівого і центристського спрямування більш схильні до подолання гендерної асиметрії у партійній композиції парламенту та врахування інтересів жінок як соціальної групи, на відміну від правих партій. Причини зростання гендерного чинника у політичних партіях проявляються у таких чинниках: чисельність як основа конкурентної боротьби, демократичне управління, ідеологічна основа партій, фінансова незалежність партійних структур, політична культура громадян.

1. *Matland R.M. Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Application to Post-Communist Democracies / R. M. Matland, K. A. Montgomery // Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe / ed. by R. M. Matland, K. A. Montgomery. - New York : Oxford university Press Inc., 2003. - P. 19-42.* 2. *Норрис П. Стратегии равенства и политическое представительство / П. Норрис // Обеспечение равенства по-*

лов: политика стран Западной Европы; [под ред. Ф. Гардинер]. – М.: Идея-Прес, 2000. – С. 76. **3.** Бертольд М. Гендерна політика і гендерна рівність в Австрії / М. Бертольд. // Австрія–Україна: гендерна рівність : матеріали круглого столу (17 берез. 2007 р.). – К. : Австрійський культурний форум, 2007. – С. 5. **4.** Степанова Н. Политика гендерного равенства в Скандинавских странах / Н. Степанова // Гендерная реконструкция политических систем; под ред. Н. Степановой, Е. Кочкиной. – СПб.: ИГП, 2005. – С. 205. **5.** Жидкова Н. Избирательная система, политические партии и представительство женщин: теоретический аспект / Н. Г. Жидкова // Политическая наука. – 2003. – № 1. – С. 127. **6.** Выборы в Европейскому Союзу [за ред. Д. Ковриженка]; Лаб. законодавчих ініціатив. – К.: ФАДА ЛТД, 2006. – С. 3. **7.** *І тут жінкам недоплачують.* Скандинавки вийшли на акцію протесту проти дискримінації в оплаті праці // Експрес. – 2010. – № 72 (5267). – 8–15 лип. – С. 9. **8.** *Sawa-Chajka E.* Kobiety w Polsce – premiany demokratyczne i stereotypy / Elzbieta Sawa-Chajka. - Lublin; Krasnyta : Druk «Polianna», 2011. – Р. 127. **9.** *Альфредсон К.* Гендерне рівноправ'я. Швеція прокладає шлях / Альфредсон К. – К.: ПРООН, 2009. – С. 4.

УДК 321.7

А. В. БЕРЕЗА**ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ У КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Визначено спільні риси інституційних реформ у розвинених демократичних країнах Європи: виборча реформа, парламентська реформа, федералізація (децентралізація), перехід до прямих виборів мера, широке використання інструментів прямої демократії, надання державної підтримки політичним партіям та пошук альтернативних методів голосування. Відзначено, що суть цих реформ полягає в активізації участі громадян у політичному житті.

Ключові слова: *інститут, вибори, парламент, децентралізація, політичні партії, пряма демократія, участь.*

Берега А.В. Институциональные реформы в странах Западной Европы

Выделены общие черты институциональных реформ в развитых демократических странах Европы: избирательная реформа, парламентская реформа, федерализация (децентрализация), переход к прямым выборам мера, широкое использование инструментов прямой демократии, предоставление государственной помощи политическим партиям и поиск альтернативных методов голосования. Отмечено, что суть этих реформ состоит в активизации участия граждан в политической жизни.

Ключевые слова: *институт, выборы, парламент, децентрализация, политические партии, прямая демократия, участие.*

Bereza Anatolij. Institutional reforms in the countries of Western Europe

The common features of institutional reforms in the developed democratic countries of Europe (electoral reforms, parliamentary reforms, federalization (decentralization), direct election of mayors, usage of direct democracy tools, public funding of political parties and search for alternative methods of voting) are defined and considered. The author notes that the essence of these reforms is activation citizen participation in political life.

Key words: *institution, election, parliament, decentralization, political parties, direct democracy, participation.*